

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه حکیم سبزواری

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد

رشته زبان و ادبیات عربی

تصحیح و ترجمه تخمیس هاشمیه چهارم از نسخه خطی «تخمیس

الهاشمیات» اثر ملا عباس زیوری بغدادی

استاد راهنما:

دکتر سید مهدی نوری کیدقانی

استاد مشاور:

دکتر مهدی خرمی

نگارنده:

فاطمه پیرگزی

شهریور ۱۳۹۳

كلية الإلهيات و المعارف الإسلامية
الرسالة لنيل شهادة الماجستير
فى فرع اللغة العربية و آدابها

تصحيح و ترجمة تخميس الهاشمية الرابعة من النسخة الخطيه
«هاشميات كميت» اثر ملا عباس زيورى بغدادى

الاستاذ المشرف:

الدكتور مهدي نوري كيدقاني

الاستاذ المساعد:

الدكتور مهدي خرمي

الباحثة:

فاطمه پيرگزي

ذى الحجة ١٤٣٤ ق

دانشگاه حکیم سبزواری

سوگندنامه دانش‌آموختگان دانشگاه تربیت معلم سبزواری

به نام آنکه جان را فکرت آموخت چراغ دل به نور جان برافروخت

اینک که به لطف خداوند بزرگ و خالق متعال و کوشش و تلاش خویش و زحمات بی‌دریغ اساتید بزرگواریم به این سطح از دانش رسیده‌ام در پیشگاه خداوند منان سوگند یاد می‌کنم که همواره از دانش خویش در راه درست خدمت به خلق بهره‌گیرم.

خداوند متعال و شما شاهدان و دانشجویان و دیگر حضار محترم را گواه و شاهد می‌گیرم که از تمامی علم و دانش خویش برای بکارگیری آموخته‌هایم در رشد و تعالی علمی دانش‌آموزان و طالبان علم در این مرز و بوم اسلامی بدون هیچ مضایقه‌ای استفاده کنم.

سوگند می‌خورم که در بکارگیری دانش خویش در بسط و گسترش آموزه‌های دین مبین اسلام که در بردارنده عزت و شرافت ملت‌ها و زیباترین راه و رسم زندگی و اصول زیبای اخلاقی و آئین درست پرهیزگاری است نهایت تلاش را داشته باشم و در راه خلاف آنها و در مسیری که با این تعالیم و اصول منافات دارد گام برندارم.

از خداوند متعال مسألت دارم که در راه خدمت به وطن اسلامی و رساندن آن به اهداف والایش در تمامی زمینه‌های مادی و معنوی و آبادانی و سرفرازی آن مرا یاری کند و امیدوارم فرزندی لایق برای سرزمینم باشم. امید است که در برابر وجدان خویش شرمنده نباشم و بر این سوگند تا زنده‌ام ثابت قدم بمانم.

نام و نام خانوادگی و امضای دانشجو

پیرگری

۹۱۲۳۴۲۲۰۲۷

تاییدیه ی صحت و اصالت نتایج

بسمه تعالی

اینجانب فاطمه پیرگزی به شماره دانشجویی ۹۱۲۳۴۲۲۰۲۷ رشته زبان و ادبیات عرب مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد تأیید می نمایم که کلیه نتایج این پایان نامه حاصل کار اینجانب و بدون هرگونه دخل و تصرف و موارد نسخه برداری شده از آثار دیگران را با ذکر کامل مشخصات منبع ذکر کرده‌ام در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق به تشخیص دانشگاه مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مولفان و مصنفان . قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی ضوابط و مقررات آموزشی پژوهشی و انضباطی ...) با اینجانب رفتار خواهد شد . و حق هر گونه اعتراض در خصوص احقاق حقوق مکتسب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش سلب می نمایم . در ضمن مسئولیت هر گونه پاسخگویی به اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و مراجع ذی صلاح (اعم از اداری و قضایی) به عهده اینجانب خواهد بود و دانشگاه هیچ گونه مسئولیتی در این خصوص نخواهد داشت .

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

مجوز بهره برداری از پایان نامه

بهره برداری از این پایان نامه در چهار چوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط استاد راهنما به شرح زیر تعیین می شود بلامانع است:

- بهره برداری از این پایان نامه برای همگان بلامانع است
- بهره برداری از این پایان نامه با اخذ مجوز از استاد راهنما بلامانع است
- بهره برداری از این پایان نامه تا تاریخ ممنوع است .

استاد راهنما: استاد راهنمای اول

تاریخ:

امضاء:

سپاس

سپاس و ستایش ایزد متّان را همان که آفریدگار جهانیان است ستایش تنها درخور اوست و کسی جز او سزاوار آن نیست آن قادر متعالی که هرآنچه در نعت و سپاس او و در وصف نعماتش گفته شود همچون قطره‌ای در برابر اقیانوسی است و هیچ زبانی قادر به بیان نعمتها و شمارش الطاف لایزال او نمی‌باشد.

سپاس از روی تواضع به محضر اساتید بزرگوارم آنان که در دوران تحصیل بدون هیچ منت بلکه با خلوص نیت و با جد و حوصله اینجانب را در رسیدن به مقصود هدایت و راهنمایی کردند در اینجا از زحمات بی‌دریغ آنان تشکر می‌نمایم و بنا به فرمایش امام علی (ع) که فرمود: «من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً»، از استادان بزرگوار جناب آقای دکتر سید مهدی نوری که زحمت راهنمایی و جناب آقای دکتر مهدی خرمی که زحمت مشاوره این رساله را به عهده داشتند سپاس و تقدیر فراوان دارم. سپاس بسیار می‌گویم پدر و مادر مهربانم را که با وجود رنج و مشقت‌های زندگی لحظه‌ای از حمایت من دریغ نکردند و در این راه همیشه مشوق و پشتیبان من بوده‌اند.

از همسر صبورم بسیار سپاسگزارم که مرا تشویق کرد و در گذراندن این دوره مرا یاری نمود و از فرزندان عزیزم حامد، هانیه و جواد که بر سختی‌های دوری مادر صبر کردند و لب به شکایت نگشودند، سپاسگزارم.

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

فرم چکیده‌ی پایان‌نامه‌ی دوره‌ی تحصیلات تکمیلی

دفتر مدیریت تحصیلات تکمیلی

نام خانوادگی دانشجو: پیرگزی	نام: فاطمه	ش.دانشجویی: ۹۱۲۳۴۲۲۰۲۷
استاد راهنما: دکتر مهدی نوری کیذقانی		استاد مشاور: دکتر مهدی خرمی
دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	رشته: زبان و ادبیات عرب	گرایش: ادبیات
مقطع: کارشناسی ارشد	تاریخ دفاع: ۹۳/۷/۶	تعداد صفحات: ۷۹
عنوان پایان‌نامه: تصحیح و ترجمه تخمیس هاشمیه چهارم از نسخه خطی تخمیس الهاشمیات اثر ملا عباس زیوری بغدادی		
کلیدواژه‌ها: کمیت، عباس زیوری، هاشمیات، تصحیح، تخمیس		
چکیده		
<p>آنچه در این رساله به آن پرداخته شده تصحیح و ترجمه تخمیس هاشمیات است، هاشمیات شامل سروده‌های شاعر معروف و مشهور عرب کمیت بن زید اسدی است که هشت قصیده را در برمی‌گیرد. این قصائد در توصیف اهل بیت(ع) و مشقتهای آنان و ظلمهایی که به ایشان وارد شده می باشد. هاشمیات سرشار از مضامین زیبا، دارای کلامی استوار و بار معنوی فراوان است و در ادبیات عرب جایگاه بس بالا و والایی دارد و در میان دیگر آثار کمیت از قبیل دیوان اشعار وی مورد توجه بیشتری از جانب اهل ادب بوده است. یکی از نشانه‌های اهمیت این قصاید، تضمین‌ها و تخمیس‌هایی است که در طول تاریخ از این قصائد شده است. از میان این تخمیس‌ها می‌توان به تخمیس عباس زیوری بغدادی (متوفی به سال ۱۳۱۵ هـ.ق) اشاره کرد که به زیبایی و استواری تمام توانسته است حق مطلب را ادا کند که نشانگر ارادت خاص ایشان به اهل بیت عصمت و طهارت است این تخمیس همچنان تاکنون به صورت نسخه خطی باقی مانده و هیچ گونه تصحیح و ترجمه‌ای در مورد آن انجام نشده است. در این رساله تلاش شده تا بخشی از این تخمیس براساس دو نسخه‌ی موجود تصحیح و ترجمه شود.</p>		
امضای استاد راهنما		

« فهرست مطالب »

شماره صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
	فصل اول: کلیات پژوهش
۴.....	۱-۱ بیان موضوع.....
۴.....	۲-۱ ضرورت انجام، کاربرد و ارزش نتایج تحقیق.....
۶.....	۳-۱ سابقه تاریخی.....
۶.....	۴-۱ اهداف تحقیق.....
۷.....	۵-۱ بیان روش تحقیق.....
۷.....	۶-۱ بیان محدودیت ها.....
۸.....	۷-۱ زندگینامه کمیت بن زید اسدی.....
۱۰.....	۱-۷-۱ انگیزه‌ی سرودن هاشمیات.....
۱۱.....	۲-۷-۱ محتوای هاشمیات.....
۹.....	۳-۷-۱ ویژگی‌های فنی و ادبی هاشمیات.....
۱۴.....	۸-۱ تخمیس.....
۱۴.....	۹-۱ شرح زندگینامه ملاعباس زیوری بغدادی.....
۱۶.....	۱۰-۱ معرفی نسخه‌ها.....
۱۷.....	۱۱-۱ شیوه و مشکلات تصحیح اشعار.....
	فصل دوم: تصحیح و ترجمه‌ی هاشمیه‌ی چهارم
۲۳.....	۱-۲ هاشمیه چهارم.....
۲۴.....	۲-۲ القصیدہ الرابعه من قصائد الکمیت.....
۷۴.....	نتیجه.....
۷۵.....	المُلَخَّصُ بِاللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ.....
۷۸.....	منابع.....

مقدمه:

با طلوع خورشید پرفروغ اسلام و وجود مخالفت‌های فراوان از جانب حکام و گروه‌های سیاسی در هر عصر و زمان، که به عداوت و عناد با اصول تعالی‌بخش شریعت اسلام می‌پرداختند و توان دیدن و تحمل توجه توده‌ها به این آئین مبین را نداشتند، ادیبان و شعراء مخلص و خوش ذوق فراوانی در میان توده‌های مسلمان در جهان اسلام برخاستند که به دفاع از این آئین سعادتبخش پردازند، آنان با استفاده از قلم و فن بیان زیبا و تأثیرگذار خویش، توانستند در میان توده‌ها به وظیفه مهم و رسالت ارزشمند خویش، که همانا هدایت مردم و گسترش دین بزرگ الهی، در میان جامعه بشری است پردازند، نوشته‌های این ادیبان و سروده‌های این شعراء، همچون گوهرهای گرانبهائی در عرصه ادبیات برای همیشه تاریخ می‌درخشد. در تاریخ ادبیات پس از اسلام از اینگونه شاعر بسیار می‌بینیم. یکی از معروف‌ترین آنان، شاعر شیعه و متعهد جهان اسلام و جهان عرب «کمیت بن زید اسدی» است، او در دوره پر از اختناق اموی زیست، اما توانست با شمشیر اشعار خویش به نبرد با بنی‌امیه و استبداد حاکم بر جامعه عرب برخیزد. وی از اصحاب امام سجاد و امام محمدباقر و امام جعفرصادق (علیهم السلام) بود، و آثار او بسیار است ولی مهمترین و تأثیرگذارترین آنها «هاشمیات» است که شاعر با سرودن آن پس از گذشت ۱۵ تا ۲۰ سال از شهادت «امام حسین» علیه السلام به دفاع از قیام حضرت و بیان مظلومیت ایشان و اصحابشان پرداخت آن هم در عصری که امویان، در اوج قدرت بودند و فضای جامعه پر از بیداد و خفقان بود، در چنین فضائی کمیت رسالت خود را به عنوان یک شاعر شیعه‌ی متعهد به انجام رساند. در طی قرنهای متمادی، اشعار فراوانی در وصف مناقب اهل بیت و بیان مظلومیت‌های آنان سروده شده و کمتر اثری بوده است که اینچنین مورد توجه اهل ادب قرار گیرد و شرح‌ها و تخمیس‌ها بر آن نگاشته شود، یکی از زیباترین تخمیس‌ها اثر شاعر معروف عراقی «ملاعباس زیوری بغدادی» متوفی به سال

(۱۳۱۵ هـ ق)، شاعر توانمندی بوده که در زمینه‌های مختلف شعری در زمینه‌های مدح، هجاء و رثاء مهارت داشت.

تخمیس‌هایی که «زیوری» بر اشعار کمیت در «هاشمیات» سروده به زیبایی تمام به نظم درآمده که ما در این رساله پس از توضیحی اندک درباره زندگی نامه «کمیت» و «ملاعباس زیوی بغدادی» به ترجمه تخمیس قصائد سوم و چهارم هاشمیات و تصحیح این نسخه خطی ارزنده می‌پردازیم.

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱-۱ بیان موضوع:

«هاشمیات» کمیت ۸ قصیده کوتاه و بلند است که در وصف مناقب و فضائل اهل بیت (ع) و بیان ظلم و ستم‌هایی که بر ایشان روا شده و دفاع از حق آنان در خلافت به نظم در آمده است. این قصائد بارها توسط شعراء و ادبای مشهور مورد شرح و ترجمه و تخمیس قرار گرفته که یکی از این تخمیس‌ها اثر ملاعباس زیوری بغدادی از شعرای عراق است. ما در این پایان‌نامه تلاش کرده‌ایم به تصحیح و ترجمه یک قصیده از این نسخه خطی پردازیم ضمن آنکه با نگاهی اجمالی به زندگینامه این دو شاعر (کمیت و زیوری) به تصحیح، اعراب‌گذاری و ترجمه قصیده چهارم این تخمیس نیز پرداخته‌ایم و در کنار تصحیح، ترجمه و اعراب‌گذاری تفاوت‌های موجود بین دو نسخه خطی را بیان نموده و بعضاً به احادیث و نکاتی تاریخی هم اشاره نموده‌ایم.

۱-۲ ضرورت انجام، اهمیت و کاربرد نتایج تحقیق:

ادبیات یک ملت چه بصورت نظم و چه به شکل نثر، در حقیقت چکیده‌ای از قرن‌ها سعی و تلاش و دست‌رنج آن ملت است که از نسلی به نسلی دیگر منتقل می‌شود و خوانندگان از طریق آن آثار به فکر و فرهنگ و تمدن و اوضاع اجتماعی اقتصادی و ادبی و تاریخی آن ملت در گذشته‌اش پی می‌برند. ادبیات یک ملت از جمله دستاوردهای مهم آن ملت محسوب می‌شود.

اهل بیت (ع) و فرهنگ و تعالیم ارزشمند آنان که در طول تاریخ اسلام همیشه مورد توجه ادبای مسلمان بوده است زمینه‌های فراوان و گسترده‌ای را برای تحقیق و پژوهش فراهم می‌کند آثاری که بر

مبنای تعالیم اسلام و در مدح و رثای اهل بیت بوجود آمده عموماً خطی هستند و این آثار خطی، میراث ارزشمند ادبیات اسلامی است و حفظ و احیای آنها وظیفه هر مسلمان محقق است.

و سرمایه‌ای بس ارزشمند است که نمی‌توان بر آن قیمت گذاشت ادبیات جهان اسلام سرشار از این دستاوردهاست که حفظ و صیانت از این میراث بس گرانقدر از جمله وظایف امت اسلامی محسوب می‌شود خصوصاً اگر این میراث در دفاع از اهل‌بیت (ع) و بیان حق آنان باشد هرگامی که در جهت زنده نگه داشتن و پویا نمودن این آثار برداشته شود برکات و تأثیرات فراوانی در آینده تمدن و فرهنگ امت اسلامی خواهد داشت این تأثیرات در جنبه‌های مختلف ادبی فکری اجتماعی سیاسی خواهد بود و هرآنچه از این آثار مکتوب که برای آینده‌گان باقی بماند نشانگر پیشرفت یا انحطاط آن ملت می‌باشد. با مطالعه آثار می‌توان به افکار و اندیشه‌های آنان و به اوضاع تاریخی آن زمان و وقایعی که اتفاق افتاده و شرایط اجتماعی و سیاسی آن دوران پی برد.

آثار خطی در میان دیگر مکتوباتی که باقی مانده است، اهمیت تاریخی بیشتری دارد چرا که سندی تاریخی و فرهنگی است که اگر تصحیح شود استفاده از آن و مطالعه آنها را برای افراد آسانتر می‌کند اگر این اثر خطی اثری منظوم باشد، تصحیح آن اهمیت بیشتری می‌یابد، چرا که شعر نسبت به نثر، در میان مردم بیشتر مورد توجه بوده تأثیر آن بر روح و روان مخاطبان بیشتر و حفظ آن آسانتر است در کنار این مسائل مفهوم و محتوای اثر است که اگر این اثر در مورد اهل‌بیت (ع) به نظم درآمده باشد، ترجمه و تصحیح آن باعث اعتلای معنوی جامعه و هدایت افراد می‌شود که خود بر ارزش و اهمیت کار می‌افزاید. تصحیح و ترجمه این گونه نسخ باعث می‌شود که امکان استفاده از آنها برای تشنگان معارف اهل بیت عصمت و طهارت (ع) فراهم شود از جمله این آثار خطی تخمیس هاشمیات کمیت زید اسدی اثر ملاعباس زیوری است که معرفی و شناساندن این اثر گرانقدر گامی ارزشمند در مسیر اعتلاء و نشر آیین اسلام و سنت اهل بیت می‌باشد به همین منظور برای آسان تر شدن مطالعه و استفاده شیفتگان ادبیات متعهد این نسخه خطی برای تصحیح و ترجمه انتخاب شد. امید است مورد رضای خداوند و مشمول عنایات باری تعالی قرار گیرد.

۳-۱ سابقه تاریخی:

در دوران گذشته همیشه «هاشمیات کمیت» مورد توجه بسیاری از اهل ادب فارسی و عربی قرار داشته و کتابها و مقالات زیادی در مورد آن نوشته شده است و این نشانگر اهمیت آن و توجه خاص اهل ادب به این اثر گرانقدر است.

از جمله آثاری که در مورد هاشمیات و کمیت نگاشته شده عبارت اند از:

- ۱- «شرح الهاشمیات للشاعر الشهير الكمیت بن زید الاسدی» به قلم محمد محمود الرافعی
- ۲- «الروضة المختارة» اثر صالح علی الصالح (شرح هاشمیات کمیت و علویات ابن ابی الحدید)
- ۳- «کمیت اسدی» نوشته محمد صحتی سردرودی. ۴. «شرح و ترجمه هاشمیات زید اسدی» رساله ی دکتری دکتر مجید محمدی از دانشگاه تهران. (۱۳۸۹ش ۹)

علاوه بر شرح و ترجمه هاشمیات، در زمینه تصحیح نسخه خطی تخمیس های زیوری نیز کارهای زیر انجام شده است:

۱. «تصحیح و توضیح نسخه خطی تخمیس العلویات السبع» اثر عباس زیوری بغدادی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران، نگارش: علی نوکاریزی. در این پایان نامه تنها به تصحیح اشعار و شرح لغات مشکل آنها اکتفا شده است.
۲. تصحیح و ترجمه تخمیس زیوری بر «هاشمیات کمیت بن زید اسدی» (هاشمیه اول و دوم) پایان نامه ارشد دانشگاه سبزوار، نگارش: خانم معصومه مظفری. شهریور ۹۳.

۴-۱ اهداف تحقیق:

- معرفی دو نسخه ی خطی تخمیس زیوری بر هاشمیات کمیت زید اسدی
- معرفی هاشمیه چهارم
- تصحیح و اعراب گذاری تخمیس هاشمیه چهارم
- ترجمه ی واژگان و ابیات این قصیده

۱-۵ بیان روش تحقیق:

در این رساله با کمک اساتید ابتدا ابیات حرکت گذاری و تصحیح شد و سپس لغات مشکل ترجمه و شرح گردید و نهایتاً ابیات ترجمه شد.

۱-۶ بیان محدودیت‌ها:

تصحیح و اعراب گذاری نسخه های خطی مشکلات خاص خود را دارند از عواملی که باعث دشواری کار تصحیح می شد خطی بودن نسخه ها و عدم وجود اعراب بر روی لغات و کهن بودن سبک نگارش و کپی بودن نسخه ها بود برای امر تصحیح در ابتدا باید اشعار به شکلی درست خوانده می شد با توجه به اینکه زیوری در سرودن تخمیس ها سعی بر این داشته که وزن مصرع ها و ابیات رعایت شود این امر باعث این شده بود که از هرگونه لفظی حتی الفاظ غریب استفاده کند.

نگارش ناصحیح برخی حروف در بعضی لغات ریشه یابی کلمات را برای یافتن ترجمه صحیح دشوار می کرد از طرف دیگر امر ترجمه به دقت نظر خاصی نیازمند است ایجاد ارتباط بین ترجمه لغات و انتخاب بهترین ترجمه برای درک یک مفهوم صحیح همانند چیدن یک پازل می باشد که شکل و تصویر کامل و درستی را تشکیل دهد آن هم با لغاتی که هر یک چندین معنی دارد و البته یافتن معنای صحیح بستگی به یافتن بهترین و صحیح ترین ریشه از لغت می باشد که با توجه به ناخوانا بودن و کم رنگ خوردن کپی ها و غلط های نگارشی در حروف و نکته ها که در قسمت های بعد به آن اشاره خواهد شد کار را سخت تر می کرد در کنار تمامی این مسائل ترجمه آثاری که به صورت نظم و در ارتباط با وقایع تاریخی است باعث دشواری بیشتر می شود علاوه بر این ها اشاراتی که در اشعار به ضرب المثل ها شده بر سختی کار می افزود. که البته با لطف و عنایت خداوند متعال و راهنمایی های دلسوزانه و بی دریغ اساتید گرانقدر آقایان دکتر نوری و دکتر خرمی با تمامی مشکلات موجود تصحیح و ترجمه این قصیده انجام پذیرفت.

امید است مورد رضای خداوند و مشمول عنایات باری تعالی قرار گیرد.

۱-۷ زندگی نامه کمیت بن زید اسدی:

«کمیت بن زید اسدی مضرى که نام اجدادش در یک روایت به خنیس بن مجالد بن وهیب و در روایتی دیگر به ربیعۀ بن خزیمۀ بن الیاس بن مضر بن نزار می‌رسد کینه‌اش ابومستهل بوده و در سال ۶۰ هجری، یک سال قبل از شهادت امام حسین (ع) در شهر پر آشوب کوفه به دنیا آمد.^۱»

«شغل او تعلیم کودکان در مسجد کوفه بود او به شعر و شاعری برای معاش نمی‌پرداخت بخش عظیمی از شعر او در راه پایبندی و التزام به اعتقادات خود یعنی دفاع از حقوق تشیع به ویژه اهل بیت (ع) سروده شده است و گاهی هم از روی ناچاری و تقیه، برخی از بزرگان حکومتی بنی‌امیه را مدح گفته است.^۲»

کمیت در ایام بنی‌امیه زیست و دولت بنی‌عباس را درک نکرد قبل از روی کار آمدن بنی‌عباس به شهادت رسید.

ابوالفرج اصفهانی در الاغانی او را چنین توصیف می‌کند: «او مردی سرخ روی، قدبلند و ناشنوی مطلق بود و صدایی زیبا نداشت و نمی‌توانست با لحنی خوش، شعر خویش را در جمع بسراید».^۳

ولی بسیاری از راویان باتفاق گفته‌اند که در کمیت، «ده خصلت مشهور بود که در معاصران او، دیده نمی‌شده است و آن ده مورد عبارت بودند از: خطیب بنی‌اسد، فقیه شیعه، حافظ قرآن، خوش‌نویس، نسب‌شناس، جدل‌پرداز، تیرانداز حرفه‌ای، سوارکار شجاع، دست و دلباز و سخاوتمند اولین مناظره کننده شیعه و اولین مدافع اهل بیت به صورت عیان در برابر بنی‌امیه».^۴

«او در قبیله بنی‌اسد زاده شد و تمام خویشان او شیعه بودند در دوران او شیعه زیدیه پیروان بسیاری داشت اما کمیت در مکتب معتزله به ویژه «واصل بن عطاء» شاگردی نموده تحت تعلیمات استدلال

^۱ - اصفهانی، ابوالفرج، الاغانی، تحقیق علی محمد الیجاوی بی‌تابیروت، موسسه جمال للطباعة و النشر، ج ۱۷، ص ۲

^۲ - خفاجی، محمدعبدالمعتم، الادب العربی و تاریخه فی العصرین الاموی و العباسی، بیروت، دارالجمیل بی تا، ص ۱۹۱

^۳ - الاصبهانی، ابوالفرج، ج ۱۷، ص ۱

^۴ - محمود الرافعی، محمد، شرح الهاشمیات، القاهرة، شركة التمدن الصناعیه بمصر، بی تا، الطبعة الثانية، ص ۱۶

گرایانه و تعقل‌گرایانه‌ی معتزله رشد یافت وی از عنفوان جوانی ارادت خاصی به اهل بیت (ع) داشت. او آشکار به تقدیر و تکریم اهل بیت (ع) می‌پرداخت.^۱

«وی در هاشمیات که مهمترین اشعار اوست به وضوح از زیدیه و اهل بیت (ع) دفاع کرد و گاهی هم به قول خودش رویه فکریش را با عذر «تقیه» کردن و ترس از جان تغییر داد و از مذهب فکری بنی‌امیه سخن راند چرا که آن زمان را برای قیام بر ضد بنی‌امیه مناسب ندید و به ناچار تقیه را در پیش گرفت، بهتر دید که در آن موقعیت مخفیانه به رسالت خود ادامه دهد.^۲»

باید خاطر نشان کرد که «بعد از واقعه کربلا و شهادت امام حسین (ع) پیروان تشیع در آن دوره، جایگاه و روش بیان اهداف سیاسی خود را تغییر دادند و به ویژه از دوران امامت امام سجاد (ع) به بعد، حرکت سیاسی شیعه، روندی مخفیانه و رویه فرهنگی به خود گرفت و از حالت روبه‌رو شدن مستقیم با دشمن غالب یعنی بنی‌امیه و سپس بنی‌عباس، روی برتافت به همین سبب می‌بینیم کوچکترین حرکت انقلابی از طرف شیعه در این دوران در نطفه خفه شد از قبیل قیام «زیدبن علی» بر ضد والی کوفه و قیام یوسف «یوسف ثقفی».

از طرف دیگر شکنجه‌ها و توطئه‌های بنی‌امیه برای ریشه‌کن کردن شیعیان روز به روز افزایش می‌یابد و خود این اختناق حاکم بر جامعه کوفه، باعث می‌شود شخصیت متعهدی مانند «کمیت» برای انجام فعالیت‌های سیاسی‌اش به هر دری بزند و هر ترفندی را ابداع کند تا مگر اندکی، بتواند از حق و حقوق تباہ شده‌ی مذهبش به جهت بقای بیشتر این اندیشه سیاسی (شیعه) دفاع کند در ضمن مدح او نسبت به بزرگان بنی‌امیه نباید باعث شبهه‌ی نفاق در طریقت سیاسی او گردد.^۳

کمیت اگرچه به مدح خلفاء و امراء بزرگان بنی‌امیه مبادرت نموده اما باز هم در انجام این امر از امام محمد باقر (ع) به واسطه‌ی رابطش «ورد» که برادر کمیت بوده، اجازه می‌گرفته است و این نشان می‌دهد

^۱ - محمد الحوفی، احمد، ادب السیاسیة فی المصر الاموی، بیروت، دارالقلم، بی تا، ص ۵۰۸

^۲ - ضیف، شوقی؛ التطور والتجدید فی الشعر الاموی، القاهرة، دارالمعارف، ۱۹۷۹م، الطبعة الثامنة، ۲۷۵

^۳ - سلوم، داوود، شعر الکمیت بن زید الاسدی، بیروت، عالم الکتب، ۱۹۹۷م، الطبعة الثانية، ص ۱۴. و نیز الحسین قصی، تاریخ الادب العربی (العصر الاموی)، بیروت، مکتبه الهلال، ۲۰۰۲ م، ص ۸۱

که او در مدح بنی‌امیه، تعهد خودش را از اهل‌بیت (ع) قطع نمی‌کند بلکه با کسب اجازه از این بزرگواران، رسالت خود را بدون هیچ ملامتی از سوی پیروان شیعه‌ی به انجام می‌رسانده است.

«کمیت بن زید بعد از عمری مجاهدت و دفاع از اهل‌بیت و مبارزه با بنی‌امیه در سال ۱۲۶هـ در زمان خلافت مروان بن محمد بعد از عزل خالد، به مدح یوسف بن عمر پرداخت و از خالد القصری بدگویی کرد و یوسف چون از طرفداران خالد و یمنی‌ها بود تصمیم به قتل او گرفت و شمشیر را به شکمش فرو کرد و آنقدر از او خون آمد تا اینکه به شهادت رسید، در هنگام شهادت ۵۲۸۹ بیت شعر گفته بود از «مستهل بن کمیت» روایت شده که گفت به هنگام مرگ پدرم دیدم که چشمانش را باز کرد و سه بار گفت اللهم آل محمد^۱».

گفته شده که در زمان مرگ کمیت، اشعارش به ۵۲۸۹ بیت رسیده بود. اما مهمترین اثر سیاسی او، «هاشمیات» است.

چنانکه که از نام این اثر پیداست، موضوع و محتوایش، در طرفداری و حمایت از حق و حقوق سیاسی بنی‌هاشم به خصوص اهل‌بیت (ع) در مقابل بین‌امیه غاصب و ظالم می‌باشد اما قبل از اینکه وارد محتوای معنایی و فنی هاشمیات کمیت شویم بهتر است، انگیزه‌های کمیت در سرودن هاشمیات را بدانیم:

۱-۷-۱ انگیزه‌ی کمیت از سرودن هاشمیات

«عواملی در سرودن هاشمیات باعث شدند که کمیت، این نوع شعر طولانی را با محتوایی کاملاً سیاسی در عصر اختناق بنی‌امیه، با جسارتی باور نکردنی ابداع کند که ما به صورت خلاصه به چند موردش اشاره خواهیم نمود تا زمینه‌ی مناسب برای درک عمیق هاشمیات باشد.

۱. محیط ادب پرور کوفه در عصر بنی‌امیه که بسیاری از ادبا و شعراء و علماء در کوفه زندگی

می‌کردند.

۱ - الرافعی محمد محمود، شرح الهاشمیات مصر، شركة التمدن الصناعیة، بی تا، الطبعة الثانية، ص ۱۹ و ۲۰

۲. شرایط سیاسی و احزاب مختلف سیاسی در کوفه که هر حزبی برای تبلیغ و دفاع از هویت سیاسی خود، شاعری یا شاعرانی داشت.
۳. شیعه بودن کمیت باعث می‌شد که طبعاً از رهبران شیعه و اهل بیت (ع) و بنی‌هاشم و حزب سیاسی زیدیه دفاع کند و در برابر دشمنانشان یعنی بنی‌امیه بایستد.
۴. قدرت ادبی گسترده‌ی کمیت در جنبه‌های نسب شناسی و مجادله و ایام العرب نیز او را می‌داشت که در بین سران و سرآمدان شاعران سیاسی کوفه قرار گیرد و همیشه آماده‌ی پاسخگویی به مخالفان حزبی باشد و آنها را به راحتی شکست دهد.^۱»

۱-۷-۲ محتوای هاشمیات:

- قصائد هاشمیات از نظر محتوای و معنی شامل موارد زیر است:
۱. «ابراز محبت و عشق به اهل بیت (ع)»
۲. استدلال کردن در حق امامت برای بنی‌هاشم و فرزندان علی (ع)
۳. به تصویر کشیدن معرکه‌های شیعه با بنی‌امیه و گریستن بر شهداء شیعیان.
۴. رثا گفتن بر علی (ع) و فرزندان او به خصوص امام حسین (ع) در واقعه کربلا
۵. اعتراف به حقانیت میراث فدک برای حضرت فاطمه (س)
۶. توصیف تقوا و تعبد و زهد و پارسایی اهل بیت (ع)
۷. ابراز دشمنی شدید خود نسبت به بنی‌امیه که خلافت و امامت را از اهل بیت (ع) غصب کرده بودند.
۸. هجو کردن کسانی که به علی (ع) و فرزندان او، دشنام می‌دهند.^۲»

۱ - عبدالمنعم خفاجی، محمد؛ ص ۲۰۴

۲ - عبدالفتاح ملحس، ثریا، ص ۳۶۸